

4.3. Ochrona i kształtowanie dziedzictwa kulturowego

Do najważniejszych celów polityki przestrzennej zaliczyć należy zachowanie unikalnych wartości środowiska kulturowego oraz przeciwdziałanie przeobrażeniom struktury i sposobom zagospodarowania, które mogą stanowić zagrożenie dla jego wyjątkowych walorów, składających się na tożsamość Miasta.

Celem jest również racjonalne, zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju, wykorzystanie możliwości, jakie zasoby dziedzictwa kulturowego stwarzają dla zaspokajania potrzeb i rozkwitu współczesnego Miasta o funkcji metropolitalnej.

Działania w obrębie środowiska kulturowego służyć mają jego ochronie i kształtowaniu, niejednokrotnie uzupełniać je będą zadania rehabilitacyjne i rewitalizujące. Działania te poprzedzone muszą być rozpoznaniem zasobów i identyfikacją uwarunkowań.

Zasadą polityki przestrzennej jest integracja działań na rzecz ochrony i kształtowania wartości kulturowych z działaniami na rzecz ochrony i kształtowania wartości środowiska naturalnego. Przedmiotem tej polityki są układy urbanistyczne, zespoły i obiekty objęte ochroną prawną na podstawie przepisów szczególnych (wpisane do rejestru zabytków i na Listę Pamięci Narodowej) oraz pozostałe reprezentujące wysokie walory kulturowe, w tym figurujące w ewidencji konserwatorskiej.

Główne kierunki ochrony wartości kulturowych to:

- Tworzenie warunków zintegrowanej ochrony przyrody i dziedzictwa kulturowego.
- Kształtowanie nowych wartości kulturowych i przyrodniczych Miasta.
- Wykorzystanie istniejącego dziedzictwa w celu zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej i promocji turystycznej Miasta, wzmacniającej jego szanse rozwojowe.

Ich realizacja wymaga respektowania zasad:

- wynikających z istniejących przepisów prawa powszechnego¹:
 - ochrony zabytków wpisanych do rejestru zabytków,
 - ochrony miejsc wpisanych na Listę Pamięci Narodowej,
 - ochrony stanowisk archeologicznych ujętych w rejestrze,
 - ochrony zabytków ujętych w ewidencji konserwatorskiej,
 - ochrony przyrody i krajobrazu,
- wynikających z przyjętego prawa lokalnego.

W celu konkretyzacji przyjętych kierunków, w ramach kompetencji samorządu, przyjmuje się następujące działania:

W celu zachowania wyjątkowych walorów kulturowych istniejących układów urbanistycznych, zespołów zabudowy, pojedynczych obiektów architektonicznych i założeń zieleni, a także kształtowania nowych, wartościowych składników środowiska kulturowego **wyznacza się strefę ochrony wartości kulturowych**. Obejmuje ona, obok zabytkowego Śródmieścia oraz zabytkowych zespołów i pojedynczych obiektów chronionych z mocy prawa, również zespoły i obiekty o wysokich wartościach kulturowych i historycznych, znaczące dla kształtowania tożsamości miejsca w skali miejskiej i lokalnej.²

¹ Następujących ustaw: o ochronie dóbr kultury, o ochronie przyrody, prawo ochrony środowiska.

² Działania w strefie ochrony wartości kulturowych na obszarach położonych w granicach udokumentowanych i eksploatowanych złóż kopalin odnoszą się do terenów poeksploatacyjnych.

Z uwagi na niejednorodny stan zachowania zasobów zawartych w strefie i wynikający stąd zróżnicowany zakres koniecznych działań oraz sposoby ich realizacji, w ramach strefy wyróżnia się następujące kategorie:

Dominacji – obejmującą zespoły i obiekty kulturowe o najwyższych i wysokich wartościach, zachowane w układzie i substancji, gdzie głównymi działaniami jest ekspozycja i ochrona zasobów. Wśród kierunków działań przeważa konserwacja i remonty. Występuje ograniczona możliwość nowych kreacji architektonicznych - pojedynczych obiektów - podporządkowanych układowi urbanistycznemu i lokalnemu kontekstowi zabytkowemu.

Rewaloryzacji – obejmującą zespoły i obiekty kulturowe o najwyższych i wysokich wartościach, o przewadze zachowanych w układzie i substancji, gdzie głównymi działaniami jest ochrona, rehabilitacja a także wzbogacenie funkcjonalne i estetyczne przestrzeni publicznych oraz dalsze uzupełnianie struktury. Wśród kierunków działań należy wymienić konserwacje, remonty i odtworzenia części obiektów a także możliwość nowych kreacji architektonicznych z zachowaniem i uzupełnieniem układu urbanistycznego, przy utrzymaniu równowagi i spójności zabytkowych i współczesnych elementów.

Integracji – obejmującą wartościowe zespoły i obiekty kulturowe o znacznym stopniu degradacji technicznej znajdujące się w zdeintegrowanej przestrzeni, gdzie głównymi działaniami jest ochrona zachowanych elementów, restrukturyzacja funkcjonalna i formalna oraz rekompozycja przestrzenna. Wśród kierunków działań wymienić należy konserwację, remonty i adaptacje istniejącej substancji oraz kształtowanie zespołów i układów z wprowadzeniem nowych elementów, respektujących i asymilujących istniejące wartości urbanistyczne i architektoniczne.

Wszelkie działania w strefie **ochrony wartości kulturowych** o charakterze konserwatorskim i inwestorskim wymagają respektowania zasad współczesnej doktryny konserwatorskiej, a także uzgodnień ze stosownymi służbami konserwatorskimi.

W celu ochrony obszarów, które tworzą unikalną sylwetę Krakowa i wymagają wprowadzenia całkowitego zakazu zainwestowania (w terenach otwartych) lub ograniczeń gabarytowych - pozwalających na właściwą ochronę sylwety - w terenach przewidzianych do zainwestowania, wyznacza się **strefę ochrony sylwety Miasta**.

Strefa obejmuje swym zasięgiem elementy struktury przestrzennej, które tworzą unikalną sylwetę Miasta:

- Wzgórze Wawelskie wraz z zakolem Wisły,
 - historycznie ukształtowane Śródmieście,
 - Kazimierz i Stradom,
 - Stare Podgórze,
 - Stare Dębniki,
 - charakterystyczne wzniesienia Krakowa -
 - Zrąb Sowińca, Wzgórze Tynieckie, Pogórze Bodzowa i Kostrza, Krzemionki Podgórskie,
- oraz bezpośrednio przedpola tych wzniesień -
- zachodnią część doliny Wisły, Chełm, Wolę Justowską wraz z doliną Rudawy.

Ochrona sylwety Miasta wymaga działań ukierunkowanych na:

- zintegrowanie ochrony i kształtowania środowiska kulturowego i przyrodniczego w kontekście ochrony sylwety
- ochronę oraz utrzymanie i podkreślenie w kompozycjach urbanistycznych swoistych cech budowy formy architektonicznej układów i zespołów zabudowy, w tym zachowanie lokalnych gabarytów i charakteru architektury istniejącej i projektowanej,
- kształtowanie systemu terenów otwartych i rekreacyjnych (z bezwzględną ochroną przed zainwestowaniem terenów stanowiących wartościowe elementy krajobrazu otwartego),
- zachowanie oraz rekultywację istniejących zespołów przyrodniczych - zieleni urządzonej i naturalnej, a szczególnie unikalnych wapiennych pagórów zrębowych (Sowińca, Wzgórz Tynieckich, Kostrza, Pychowic i Skał Twardowskiego oraz Krzemionek i Wawelu).

Działania inwestorskie w strefie wymagają uzgodnień z odpowiednimi służbami konserwatorskimi.

W celu ochrony obszarów, które ze względu na konieczność zachowania najcenniejszych widoków i panoram na sylwetę Miasta, wymagają szczególnie starannego kształtowania przestrzeni **wyznacza się strefę ochrony i kształtowania krajobrazu**. W wyodrębnionej strefie wprowadza się zakaz zainwestowania w terenach otwartych oraz komponowanie nowej zabudowy z uwzględnieniem powiązań widokowych w skali lokalnej i miejskiej.

Strefa obejmuje:

- obszary stanowiące bezpośrednie przedpole płaszczyzny ekspozycji oraz odbioru sylwety Miasta

a także

- atrakcyjne krajobrazowo rejony peryferyjne, z których występują wglądy na panoramę Miasta i dalekie widoki na zewnątrz Miasta, a których percepcja odbywa się z ważnych punktów widokowych:
 - wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych,
 - obszarów wzdłuż północnej granicy Miasta,
 - obszaru Czyżyny, centrum Nowej Huty oraz wschodniej część doliny Wisły,
 - obszarów wzdłuż wlotów ulic Wielickiej i Zakopiańskiej,
 - obszarów ekspozycji widokowej wzdłuż autostrady.

Ochrona i kształtowanie krajobrazu w sposób umożliwiający zachowanie atrakcyjnych widoków i panoram Miasta wymaga działań ukierunkowanych na:

- kształtowanie nowej zabudowy harmonijnie powiązanej z otaczającym krajobrazem, dostosowanej i podporządkowanej specyfice miejsca; w przypadku kreowania nowych dominant należy uwzględnić wpływ ich realizacji na odbiór sylwety Miasta (oceniony w oparciu o przeprowadzone ekspertyzy widokowe z określonych punktów widokowych w odniesieniu do skali lokalnej i ogólnomiejskiej),
- ochronę przed zainwestowaniem terenów stanowiących wartościowe elementy krajobrazu otwartego,
- zachowanie i rekultywację wszystkich istniejących zespołów przyrodniczych,
- utrzymanie i podkreślenie w kompozycjach urbanistycznych, indywidualnych cech ukształtowania i zagospodarowania terenów otwartych.

Identyfikuje się najatrakcyjniejsze i najcenniejsze miejsca widokowe

Punkty, ciągi i płaszczyzny widokowe - jako miejsca szczególnej ekspozycji sylwety Miasta a także krajobrazu otwartego, o najwyższej atrakcyjności i znaczeniu dla jego tożsamości - wymagają bezwzględного zachowania i uwzględniania w działalności planistycznej, projektowej i realizacyjnej.

Z powodu bogatej konfiguracji terenu oraz unikalnych form zainwestowania kulturowego, w Krakowie wiele punktów widokowych Miasta to jednocześnie miejsca budujące jego sylwetę.

Podział miejsc widokowych w Krakowie:

- miejsca stanowiące dalekie wglądy na sylwetę Miasta i dalekie panoramy zewnętrzne:
 - począwszy od Mydlnik, trasy wlotowe ulicami Pasternik, Jasnogórską, 29-go Listopada, Witkowice, Górka Narodowa, Prądnik Czerwony, Mistrzejowice, Wzgórza Krzesławickie, kopiec Wandy, ul. Wielicka (w rejonie Prokocimia), Fort Rajsko, Kosocice, trasa wlotowa z Zakopanego (z kulminacją na Górze Borkowskiej), Skotniki, węzeł autostradowy w Sidzinie, Podgórki Tynieckie, klasztor w Tyńcu, tereny położone wzdłuż zachodniego odcinka autostrady.
- punkty i ciągi widokowe położone wewnątrz Miasta - o dużej skali zasięgu widocznych panoram - usytuowane w miejscach, które stanowią wzniesienia i dominanty lub szerokie otwarcia terenowe:
 - Wzgórze Wawelskie, Zrąb Sowińca (z punktami i ciągami widokowymi na kopcu J. Piłsudskiego i T. Kościuszki, w rejonie Panieńskich Skał, klasztoru Kamedułów na Bielanych, willi Szyszko-Bohusza w Przegorzałach, z płaskowyżem Sulnika i aleją Waszyngtona), ponadto rejony Kostrza, Bodzowa i Pychowic, Skały Twardowskiego oraz Krzemionki Podgórskie (Fort św. Benedykta, okolice stacji tv, kopiec Krakusa, Łysa Góra i otoczenie fortów poaustriackich), wieża widokowa sanktuarium Bożego Miłosierdzia w Łagiewnikach,
 - Błonia krakowskie, dolina Wisły (na całym jej odcinku, począwszy od swobodnej linii brzegowej na przestrzeni od Tyńca po Zwierzyniec, dalej, wzdłuż nadrzecznych bulwarów do mostu kolejowego w Płaszowie), mosty na Wiśle - Dębnicki, Grunwaldzki, J. Piłsudskiego oraz Powstańców Śląskich, skarpa wiślana na południe od placu Centralnego w Nowej Hucie.

Wymienione miejsca stanowią podstawę do dokonywania analiz widokowych w odniesieniu do planowanych inwestycji.

W celu zachowania i wykorzystania terenów o wybitnych wartościach historyczno-kulturowych (poza obszarem pomnika historii „Krakowa - historycznego zespołu Miasta”) i jednocześnie wysokich walorach przyrodniczo-krajobrazowych, na podstawie art. 5 ust. 12 ustawy o ochronie dóbr kultury, wskazuje się ustanowienie **parków kulturowych**. Granice³ parków kulturowych wyznacza się na terenach dotychczas wyłączonych z działalności inwestycyjnej. Są to niezwykle atrakcyjne obszary, które mogą być wykorzystane dla rozwoju turystyki i aktywnej rekreacji jako miejsca wypoczynku w otoczeniu przyrody i zabytków.

Tworzenie parków kulturowych następuje w oparciu o uchwałę rady gminy, która zarazem precyzuje warunki dopuszczalnej działalności inwestycyjnej na danym terenie⁴. Należy

³ Fragmenty parków kulturowych wykraczające poza granice miasta Krakowa muszą być zaakceptowane i ustanowione przez samorzady gmin, na których występują.

⁴ Szczegółowe przepisy wykonawcze znajdują się w przygotowywanym przez Sejm projekcie Ustawy o zabytkach, której uchwalenie zamierzone jest na koniec I półrocza 2003r.

zaznaczyć, że aktywna ochrona otwartych przestrzeni publicznych w mieście i zarządzanie nimi przy wykorzystaniu ich walorów kulturowych jest zgodne z ustawodawstwem europejskim - od Europejskiej Deklaracji o Prawach Miast po międzynarodowe uregulowania konserwatorskie jak Karta Krakowska 2000 - preferującym integrację konserwacji krajobrazu kulturowego z działaniami ekologicznymi, przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju. W warunkach Krakowa oznacza to harmonijne łączenie i przenikanie się parków kulturowych z zespołem parków rzecznych i parków krajobrazowych, i wraz z ochroną obiektów i zespołów zabytkowych, stanowi integrację działań w środowisku kulturowym i przyrodniczym.

Wskazuje się ustanowienie następujących parków kulturowych:

- Park kulturowy **„Wzgórze Świętej Bronisławy”**, obejmujący okolice Kopca T. Kościuszki i Fortu Kościuszko, Alei Waszyngtona wraz z dziełami obronnymi przy ul. Hofmana/Spadzistej aż po osiedle na Salwatorze - tradycyjne miejsce spacerów i wypoczynku mieszkańców Krakowa, położone blisko centrum, o wybitnych walorach widokowych, gdzie zabytkowe fortyfikacje grupy warownej Fortu Kościuszko stanowią potencjalną możliwość lokalizacji usług turystycznych.
- Park kulturowy **„Lotnisko”**, obejmujący obszar Muzeum Lotnictwa – miejsce aktywnej prezentacji zbiorów wraz z wystawami, zawodami i pokazami lotniczymi oraz modelarskimi, z częścią poświęconą rekreacji w atrakcyjnym, nietypowym krajobrazie kulturowym. (Realizacja zadania jest zaawansowana).
- Park kulturowy **„Krzemionki Podgórskie”** obejmujący grzbiet Krzemionek z kościółkiem i Fortem św. Benedykta, Park Bednarskiego, a także kopiec Krakusa, kamieniołom Liban, obszar dawnego obozu koncentracyjnego Płaszów i lasek Bonarka z przyległym rezerwatem przyrody oraz poaustriackimi prochowniami. Obszar gdzie splatają się malowniczo położone miejsca wypoczynku, znakomite punkty widokowe, atrakcyjne elementy przyrody i krajobrazu kulturowego, a także miejsca martyrologii. Teren stwarza możliwość rekreacji, rozwoju usług kultury i dydaktyki, stanowi także miejsce kontemplacji.
- Park kulturowy **„Rajsko-Kosocice”** obejmuje najważniejszy fragment miejsca II bitwy o Kraków w 1914 r., która zatrzymała napór armii rosyjskiej: Fort Rajsko (największy i jeden z najlepiej zachowanych fortów Twierdzy Kraków) z przyległymi bateriami, zespół fortów w Kosocicach oraz – poza granicami Miasta – lasek „Możdżyny” z zachowanymi umocnieniami polowymi z 1914r. Po adaptacji fortów na cele turystyczne – miejsce rekreacji i turystyki.
- Park kulturowy **„Skotniki – Bodzów”** obejmuje atrakcyjny krajobrazowo obszar, o wybitnych walorach ekspozycyjnych i przyrodniczych z fortami Sidzina, Skotniki, Winnica i ruiną Fortu Bodzów, a także przyległy teren z Górą św. Piotra, Górą Wielkanoc i Górą Winnica. W przyszłości miejsce aktywnej rekreacji, turystyki pieszej, rowerowej i konnej, z zapleczem w zaadaptowanych fortach.
- Park kulturowy **„Skala”** obejmuje część Lasku Wolskiego oraz teren na zachód od niego, z wybitnymi dziełami architektury obronnej: fortami Krępak, Skala i Olszanica oraz bateriami w Lesie Wolskim i przy klasztorze na Bielanych. Załącznikiem przyszłego obszaru aktywnej rekreacji jest już adaptowany Fort Olszanica (hotel, kawiarnia, stadnina), rozpoczęto również adaptację Fortu Krępak na kawiarnię.
- Park kulturowy **„Mydlniki-Tonie”** obejmuje obszar o wysokich walorach krajobrazowych i kulturowych z Fortami Mydlniki, Bronowice Małe, Pasternik, ruinę Fortu Podchruście oraz Fort Tonie, wraz z bateriami sprzężonymi i zielenią maskującą. Teren, wyłączony obecnie z działalności budowlanej, może stać się miejscem inwestycji ukierunkowanych na rozwój rekreacji i miejsc aktywnego wypoczynku. Aktywizacja

obszaru następować będzie w przypadku likwidacji funkcji wojskowej Fortu Bronowice Małe i poligonu wraz z fortami Pasternik i Podchruście (poza granicami Miasta).

- Park kulturowy „**Fort Dłubnia**” jego granice docelowo obejmują obszar od Fortu Krzesławice po Fort Dłubnia, wraz z północnym zboczem wzgórza opadającego ku Zesławicom. Jest to potencjalne miejsce wypoczynku mieszkańców przyległych dzielnic. Załączek przyszłej bazy stanowi będący już w trakcie adaptacji Fort Krzesławice. Działania na obszarze Terenu Górniczego Zesławice, zawierającym się w granicach parku, podejmowane będą sukcesywnie na terenach poeksploatacyjnych.
- Park kulturowy „**Tyniec**” obejmuje teren Opactwa Benedyktynów oraz atrakcyjny krajobrazowo obszar doliny Wisły i wzgórza na zachód od klasztoru. Obszar ten już stanowi znane miejsce rekreacji, wymaga jednak planowego zagospodarowania.

W wyniku sformułowanych w studium celów oraz kierunków ochrony i kształtowania środowiska kulturowego wprowadza się następujące **działania i programy**, w tym ochrony prawnej na podstawie przepisów szczególnych:

- Przygotowywanie wniosków dla wojewódzkiego konserwatora zabytków o wpis do rejestru zabytków najwartościowszych obiektów ujętych w ewidencji konserwatorskiej.
- Aktywne poszukanie możliwości realizacji istniejącego programu adaptacji krakowskich fortów (z uwzględnieniem proponowanego systemu parków kulturowych).
- Opracowanie programu rehabilitacji funkcjonalnej i przestrzennej dla Kazimierza oraz Starego Podgórza.
- Opracowanie programów kształtowania przestrzeni publicznych w celu poprawy wizerunku i estetyki Miasta (z uwzględnieniem zasad dotyczących kształtowania małej architektury, reklam i szyldów oraz zieleni i nawierzchni).
- Przygotowanie programu adaptacji i wykorzystania zabytkowych i historycznych obiektów techniki, po ustaniu ich funkcji produkcyjnych (tam gdzie nie ma wystarczającego rozpoznania poprzedzone studiami), w szczególności w obszarze HTS, Bonarki, Zabłocia, Zakładów Zieleniewskiego, fabryki Peterseima przy ul. Żółkiewskiego, Gazowni oraz Elektrowni na Kazimierzu i na Podgórzu, a także Dworca Towarowego Kraków oraz zespołu dworców Płaszów – Prokocim – Bieżanów i dawnego zespołu wojskowego przy ul. Rakowickiej.
- Opracowanie programu ochrony i podniesienia standardów estetycznych Bulwarów Wiślanych oraz znaczącej aktywizacji funkcjonalnej brzegów i rzeki Wisły.
- Przygotowanie projektu i zasad realizacji „Koncepcji oświetlenia ulic i iluminacji śródmieścia Krakowa” – ze szczególnym uwzględnieniem dokończenia kracji dla Drogi Królewskiej, Starego Miasta i Kazimierza oraz odcinka Stradom - Krakowska - Stare Podgórze a także Bulwarów Wiślanych.